

פתרון הבחינה בידיעת העם והמדינה - חלק ב', 1 יח"ל

שאלון: 031102

מוגש על-ידי : שמואל הירש

מורה להיסטוריה ואזרחות ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון- מלחמת העולם השנייה והשואה

(הערה: על הנבחנים היה לענות על אחת מהשאלות 1-3)

פתרון שאלה מספר 1

א. להלן מטרות הנאצים בהקמת הגטאות:

- 0 בידוד והפרדה של היהודים מהאוכלוסייה הלא יהודית כדי לנטרל את השפעתם המזיקה, לדעת הנאצים.
- 0 ריכוז היהודים כדי לאפשר ניצולם לעבודות כפייה.
- 0 ריכוז היהודים בתנאי צפיפות קשים ובתנאים קשים של רעב ומחסור איפשר הכחדה עקיפה של היהודים.

שני תפקידים שהטילו הנאצים על היודנראטים:

- 0 החרמת רכוש יהודי ע"פ דרישה.
- 0 השלטת סדר בגטו תוך כדי הפעלתה של המשטרה היהודית.

ב. שלשה קשיים של היודנראטים במילוי תפקידם:

- 0 התמודדות עם לחץ כפול- מצד אחד הצורך למלא אחר דרישות הגרמנים בכל הנוגע לשליחת היהודים לעבודות כפייה, החרמות רכוש, ואף דאגה לסדר בגטו, מצד שני נתפסו היודנראטים על ידי היהודים ככאלה שצריכים לפעול למען שיפור איכות חיי היהודים בגטאות בתנאים כמעט בלתי אפשריים.
- 0 היודנראטים כמנהלי הגטו נדרשו להתמודד עם בעיות הרעב והצפיפות שבחיי הקהילות היהודיות.
- 0 היודנראטים נדרשו משלב מסוים להתמודד עם דרישת תנועות הנוער למרוד בגרמנים.

כדי להתמודד עם בעיית הרעב והמחסור בגטו השתמשו היהודים בעבודה כמנגנון של הצלה. הקמתם של מפעלים בגטו שיפרה את רמת החיים של היהודים והביאה את הנאצים לשפר את מכסות המזון של גטאות מסויימים.

פתרון שאלה מספר 2

א. המושג "חסידי אומות העולם" מתייחס ללא-יהודים, אנשים פרטיים או כאלה ששמשו בתפקידים דיפלומטיים, או דתיים (נזירים, כמרים), שתוך כדי לקיחת סיכון אישי להם ולמשפחותיהם, וללא שום מטרות רווח, הצילו יהודים במהלך מלחמת העולם השנייה.

ראול ולנברג, דיפלומט שבדי, היה אחד מגדולי חסידי אומות העולם- אנשים שתוך כדי סיכון חיים וסיכון מעמדם הצילו יהודים מטעמים הומניים במהלך שואת יהודי אירופה. ראול ולנברג הגיע להונגריה ביולי 1944 כדיפלומט המסופח לשגרירות שבדיה בהונגריה. טרום הגעתו דרש ולנברג סמכויות מיוחדות שכללו סידורים מיוחדים להעברת כספים ליהודי בודפשט והונגריה באמצעות הועד האמריקאי לענייני הפליטים. עד לאוקטובר 1944 היה מצבם של יהודי הונגריה סביר באופן יחסי, אולם ב-15 באוקטובר 1944 השתלט על המדינה בהפיכה צבאית הארגון הפשיסטי האנטישמי צלב החץ. ארגון זה תמך בנאציזם והחל יחד עם אדולף אייכמן במבצע שילוח יהדות הונגריה למחנות ההשמדה. מנקודה זו ואילך נכנס ולנברג לפעולה, בשלשת חדשי פעילותו הוציא ולנברג אלפי דרכוני חסות שסיפקו ליהודי הונגריה הגנה. דרכונים אלה קבעו כי יהודים אלה הם מעין נתינים של ממלכת שבדיה. כאשר החלו צעדות המוות מהונגריה לכיוון הגבול האוסטרי רדף ולנברג אחר הצועדים והצליח להוציא מאות בעלי דרכונים מהצעדות בחזרה לעיר הוא הצליח במשימתו גם בתחנת הרכבת עצמה ממש לפני השילוח לאושוויץ. מאחר ואת חיי היהודים סכנו התנפלויות וחטיפות של אנשי צלב החץ הקים ולנברג בבודפשט עצמה מעונות מיוחדים בהם רוכזו כ-15 אלף יהודים מבודפשט. יתר על כן בשלושים ואחד בתים שהיו בחסות שבדיה, הקים ולנברג מעין גטו בין לאומי נפרד מהגטו היהודי הרשמי, ובו חיו בבטחה עוד כשש מאות יהודים. לאחר המלחמה נעלמו עקבותיו של ולנברג, כנראה שהוא נחטף על ידי הסובייטים ששחררו את הונגריה וראו בו בטעות משתף פעולה עם גרמניה הנאצית.

ב. עמדת ארצות הברית:

כאשר החלו להגיע ידיעות על הנעשה בגטאות ובמחנות הריכוז וההשמדה ליהדות ארצות הברית, החלו היהודים שם להפעיל לחץ על ממשלת ארצות הברית, לנקוט בצעדים מיידיים להצלת יהודים. גם באנגליה סערה דעת הקהל נוכח השמדת יהדות אירופה והושמעו קריאות מצד אנשי דת וחברי פרלמנט לנקוט בצעדים להצלת יהודים. בזכות הלחץ הציבורי הזה כונסה באפריל 1943 ועידה אנגלו-אמריקאית בברמודה, על מנת למצוא דרכים לפתור את בעיית הפליטים. למרות שארגונים יהודים שונים הגישו הצעות קונקרטיות להצלת יהודי המחנות ולדרישה מהיטלר לאפשר את יציאת היהודים מאירופה, נדחו ההצעות על ידי באי הוועידה. הנציג האמריקאי טען כי גם אם היטלר ייענה לדרישה להוציא את היהודים מאירופה אין די אמצעים לאפשר זאת. יתר על כן: אסור להגדיר את מטרות הוועידה רק

כהצלת יהודים, משום שהבעיות ההומניטריות שנבעו מהמלחמה הן כלל אנושיות. באי הועידה דחו באופן גורף כל הצעה להעביר מזון ליהודי אירופה על בסיס הטענה כי גם כך יש מחסור במזון לחיילים בקרב, וכי המאמצים להצלת היהודים עשויים לפגוע במאמץ המלחמתי. ועידת ברמודה התפזרה ללא כל החלטות מעשיות של סיוע ליהדות אירופה המושמדת.

לאור לחצם הגובר של ארגונים יהודים בארה"ב, הכריז הנשיא האמריקאי רוזוולט על הקמת ועד למען פליטי המלחמה. הועד הוקם גם כתוצאה מלחצו של שר האוצר היהודי מורגנטאו, שטען בפני רוזוולט, כי משרד החוץ הכשיל את הנשיא ביוזמותיו השונות להצלת היהודים. ועד זה קיבל מהנשיא את מלוא הגיבוי והסמכות לפעול להצלת פעילים שנשקפה להם סכנת חיים. בין השאר הוסמך הועד לגייס אוניות ולהעביר כספים לשטחים שהוחזקו על ידי גרמניה על מנת לנהל מו"מ עם השלטונות הנאצים על הצלת יהודים. פעולותיו של הועד סייעו להצלת כמחצית מיהדות הונגריה. ראש ממשלת הונגריה שוכנע על ידי נציגי הוועד לא לשתף פעולה עם הנאצים בכל הקשור לגירוש יהודים למחנות, זאת גם לאור מצבה הקשה של גרמניה מבחינה צבאית בשנת 1944. הועד הזה סייע גם למתן את מדיניותה הפרו נאצית של ממשלת רומניה, הוא סייע להסתרת יהודים בספרד, ועוד.

למרות פעולותיו החיוביות של הועד למען פליטי המלחמה שקם בהשראה אמריקאית, לא עשו ממשלות בריטניה וארה"ב די על מנת לצמצם נזקיו של הפתרון הסופי. הביטוי החמור ביותר בהקשר זה הוא הסירוב להפציץ את מחנה ההשמדה אושוויץ. בסוף 1943 לאחר השלמת כיבוש דרום איטליה על ידי בנות הברית מחנה ההשמדה באושוויץ היה בטווח מטוסי בעלות הברית המערביות. ב-1944 הגיעו ידיעות לבעלות הברית על פינוי יהודי הונגריה לקראת שליחתם למחנות המוות. הסוכנות היהודית פנתה לבעלות הברית בדרישה להפציץ את המחנות ואת פסי הרכבת המובילים אליהם במטרה לעכב את המשלוחים למחנות ולהציל כמה שיותר יהודים. אנשי צבא מבריטניה וארה"ב דחו את הבקשות על בסיס שני טיעונים

1. אין ברשותם מפות של דרכי הגישה למחנות
2. הפצצת המחנות יהרגו גם את היושבים בתוכם.

אין ספק כי האדישות של אנשי הצבא האמריקאים והבריטים ביטאה חוסר אחריות וחוסר מוסריות זאת משום שאנשי המחותרת הפולנית העבירו לבנות הברית מפות מפורטות של מחנות ההשמדה ומשום שהריגת המיועדים להשמדה החיים בתנאי תופת במחנות עשויה הייתה לעכב רציחתם של אחרים. בכללו של דבר ממשלת ארה"ב כממשלת בריטניה לא עשתה מספיק על מנת להציל יהודים בשואה.

פתרון שאלה מספר 3

א. **הפלישה לנורמנדיה** - ביוני 1944 נחתו כוחות אדירים של בעלות הברית המערביות בחופי נורמנדיה. תוך ששה ימים נחתו בחופי נורמנדיה כ-330 אלף חיילים ותוך מספר שבועות שהו על חופי צרפת כמיליון חיילים, שהתקדמו במספר צירים כדי לשחרר את צרפת את בלגיה ואת הולנד.

הפלישה לנורמנדיה סייעה להכנעת גרמניה באופנים הבאים:

- 0 הפלישה אפשרה לבעלות הברית המערביות להמשיך ולשחרר את אדמות צרפת בלגיה והולנד כך שבסתיו 1944 נערכו צבאות בעלות הברית על גבולות גרמניה.
- 0 ללא צעד זה לא ניתן היה להכניע את גרמניה בדרך היבשה.
- 0 חזית זאת העסיקה כוחות גרמנים רבים וחייבה את הנאצים להעביר כוחות נוספים לחזית המערבית במקום לנסות ולעצור את התקדמות הצבא האדום בחזית המזרחית.

ב. **ארצות הברית החליטה להטיל את פצצות האטום על יפן מהסיבות הבאות:**

- 0 הנשיא טרומן העריך כי הצבא היפני היה מסוגל להילחם מלחמה קונוונציונלית לאורך זמן, עובדה שעלולה הייתה לעלות בחיי חיילים אמריקאים רבים.
- 0 סירובה של יפן להיכנע לאולטימאטום של בעלות הברית המערביות ושל ברית המועצות בועידת פוטסדאם.

ההשפעות של הטלת פצצות האטום על יפן:

- 0 הרס מוחלט של הערים הירושימה ונגסאקי ומוות מיידי של מאות אלפי יפנים בשתי הערים.
- 0 כניעת יפן במלחמה.
- 0 מרוץ חימוש בין ארצות הברית לברית המועצות, הצטיידותה של ברית המועצות בפצצה משלה ויצירה של מנגנון הרתעה הדדי.

פרק שני - נושאים נבחרים בתולדות ישראל והעמים בשנים 1945-1970

(הערה: על הנבחנים היה לענות על אחת מהשאלות 4-7)

פתרון שאלה מספר 4

א. גישת המאבק הצמוד היתה גישה שבה תמכו הנהגת היישוב היהודי בא"י, ארגון "ההגנה" והתנועה הציונית. גישת המאבק הצמוד קבעה כי יש להימנע מפעולות צבאיות כנגד הבריטים ולהיאבק למען הקמת מדינה יהודית קודם כל ע"י חיזוק ההתיישבות היהודית בא"י וכמובן ע"י העלאתם של שארית יהודי אירופה לא"י במסגרת ההעפלה הבלתי לגאלית לארץ. כל זאת, על בסיס ההיגיון כי רק אם ייווצר בא"י רוב יהודי גדול ורק אם ההתיישבות היהודית בא"י תהיה צפופה וענפה, ניתן יהיה להקים כאן מדינה יהודית.

ב. גישת המאבק הרצוף - בגישה זאת תמכו אנשי האצ"ל והלח"י לטענתם יש להיאבק בשלטון הבריטי בכל האמצעים, כולל פגיעה במתקנים בריטיים, בחיילים בריטים ובאנשי מנהל בריטים, במטרה מוצהרת לסלק את הבריטים מהארץ. תומכי גישה זו טענו כי רק בצורה זו ניתן יהיה לסלק את בריטניה מהארץ.

פתרון שאלה מספר 5

א. ארבעת החודשים הראשונים של מלחמת העצמאות התאפיינו ב:

- 0 מלחמה לא סדירה בצידי הדרכים - הערבים פתחו במעשה טרור בדרכים, בשכונות - גבול עירוניות וביישובים מבודדים ובערים המעורבות.
- 0 התנפלויות על ריכוזי יהודים ברובע העתיק בירושלים, בבתי הזיקוק בחיפה.
- 0 מארבים על שיירות יהודיות, כמו המארב שהוביל לנפילתם של 35 לוחמי פלמ"ח סמוך לגוש עציון.
- 0 פעולות טרור באמצעות מכוניות תופת וטרור נגד תחבורה יהודית.

ב. תכנית ד הייתה תכניתה של ההגנה להשתלט על שטח המדינה היהודית ולהגן על יישוביה באמצעות מעבר ממגנה למתקפה.

להלן הישגיה של תכנית ד:

- 0 במסגרת מבצע נחשון שהיה חלק מתוכנית ד- הגיעו סיירות של הגנה לירושלים והסירו את המצור.
- 0 כיבוש הערים חיפה, יפו טבריה. צפת וערים נוספות.
- 0 יצירת רצף טריטוריאלי במרבית שטחי ההתיישבות בארץ ישראל.

פתרון שאלה מספר 6

א. **גורם האיחוד הוא האידיאולוגיה הפאן ערביסטית** אותה הוביל נאצר מנהיגה של מצריים- על פי אידיאולוגיה זו יש ליצור אחדות אינטרסים בכל העולם הערבי.

להלן שני ביטויים לאיחוד בעולם הערבי :

1. הקמת הקע"ם – בשנת 1958 הצליח מנהיג מצרים נאצר ליצור איחוד בין מצרים לסוריה. הוקמה מדינה חדשה, הקע"ם-קהילה ערבית מאוחדת. הקמת הקע"ם היתה חלק מניסיונו של נאצר לאחד את כל העולם הערבי תחת הנהגתו. לקע"ם הוקמו מוסדות משותפים כמו פרלמנט, צבא, משלחת אחת לאו"ם ונשיא משותף שהתחלף, פעם מצרי ופעם סורי, ודגל אחד.

2. איחוד סביב הבעיה הפלסטינאית ומעמדו של אש"ף – הבעיה הפלסטינאית איחדה את כל מדינות ערב, במיוחד לאחר שישראל השלימה את כיבוש השטחים של יהודה, שומרון וחבל עזה, שבהם ישבו למעלה מ-2 מיליון ערבים פלסטינאים. כל מדינות ערב הסכימו לפחות באופן מוצהר למאבקו של אש"ף (הארגון לשחרור פלסטין שהיה מעין ארגון גג של כל הארגונים הפלסטינאים) נגד ישראל. מדינות ערב הזדהו עם דרישתם של הפלסטינאים לאלץ את ישראל לסגת מהשטחים שכבשה ולהקים מדינה פלסטינאית.

ב. נאצר נקט מספר רפורמות במדיניות הפנים שלו להלן העיקריות :

1. רפורמה אגררית- העברת קרקעות בקני מידה גדול מבעלי קרקעות גדולים לאיכרים מחוסרי קרקע.
2. חינוך- תכניות חינוך שאפתניות כמו הנהגת חוק חינוך חובה על מנת לבער את האנאלפביתיות ממצריים.
3. הלאמה של בנקים חברות ביטוח ותשתיות לאומיות בתחום התחבורה.

פתרון שאלה מספר 7

העלייה הגדולה של שנות החמישים יצרה קשיים רבים למדינה החדשה, להלן הקשיים המרכזיים :

1. **קשיים כלכליים**- מלחמת השחרור והיעדר משאבים כלכליים הביאו את המדינה למצב שבו כמעט כל המערכות הכלכליות שלה קרסו לנוכח העלייה הגדולה. אחת מהדרכים להתמודדות עם קושי זה הייתה, על ידי הנהגת מדיניות צנע, או לייתר דיוק הקצאת מזון ומוצרי יסוד שווה לכל האוכלוסייה בארץ, במטרה ליצור שוויון במדינה החדשה.

2. **היעדר מקומות דיור** - מאחר ובמדינה לא הייתה תשתית לשיכון כל העולים שהגיעו לכאן, היה צריך למצוא כל מיני פתרונות דיור שחלקם התברר בבעייתי מאוד. להלן סוגי הדיור שנתנו לעולים: יישובים ערבים נטושים. מחמישה עשר במאי עד דצמבר 1949 עלו למדינת ישראל למעלה משלש מאות אלף איש. שלשים ושישה אחוז מהם שוכנו בבתים ערבים שננטשו במהלך מלחמת העצמאות. בעיקר בשכונות הערביות בערים המעורבות, כמו ביפו רמלה לוד חיפה ועוד. היה זה פתרון חלקי בלבד והחל ממאי 1939 יושם הפתרון של שיכון העולים במחנות עולים. רוב מחנות העולים מוקמו בבסיסי של הצבא הבריטי שלעבר. חלק מהמחנות מוקם ליד הערים הגדולות, עובדה שאפשרה לתושביהם ליהנות מתשתית השירותים העירוניים באותם המקומות. רוב מחנות העולים שמניינים הגיע ל-40 עד סוף 1949 נועדו למלא פונקציה אחת בלבד: לשמש אכסניית לילה לקראת מעבר ליישובי קבע בכפר או בעיר. במסגרת זאת הסוכנות סיפקה לעולים החדשים מזון, לינה, חינוך ועוד. יחד עם זאת, היה זה פתרון דחוק מאוד. העולים גרו באולמות גדולים ללא פרטיות, העזובה הייתה רבה. רמת השירותים במחנות ורמת המנהל בהם הייתה ירודה והיא הביאה את רוב תושביהם למצב נפשי קשה וירידת המורל. מעברות: המעברות הוקמו או סמוך ליישובים עירוניים ותיקים או סמוך ליישובים כפרים ותיקים, כלומר מושבות, ויועדו להשתלב בהם. היו גם מעברות שהוקמו באזורי ספר, למשל מעברת קריית שמונה, מעברת דימונה ומעברת תל-ירוחם. מעברות אלו היו לימים עיירות פיתוח.

3. **קשיי ההשתלבות התרבותית**

השתלבותם של העולים החדשים, בני ארצות האיסלם בחברה הישראלית הייתה קשה ביותר, במיוחד מבחינה תרבותית. עולים אלה כונו פעמים רבות "פרימיטיביים" רווחו תפיסות של התנשאות ושנאה כלפיהם, רשימותיו של העיתונאי גלבול שפורסמו בעיתון הארץ מתייחסות לעולים כעדר פרימיטיבי של בני אדם נחותים. גם מנהיגים פוליטיים חשובים כבן גוריון דברו על העולים המזרחים במושגים של "אבק אדם" והניסיונות של מערכת החינוך לשלב את העולים החדשים בחברה הישראלית נעשו בהתנשאות ובזלזול תרבותי.

פרק שלישי - אזרחות

(הערה: על הנבחנים היה לענות על שתיים מהשאלות 8-10)

פתרון שאלה מספר 8

א. **תהליך החקיקה מורכב ממספר שלבים.** בהקשר זה יש להבחין בין הצעת חוק ממשלתית לבין הצעת חוק פרטית. הצעת חוק ממשלתית עוברת הכנה יסודית במשרדי הממשלה השונים ובמליאת הממשלה, ועוברת לאחר דיונים אלה ליושב ראש הכנסת לדיון קצר ועקרוני ואחר כך מיד לקריאה הראשונה. הצעת חוק פרטית מוגשת ליושב ראש הכנסת לאישורו ולאחר מכן לדיון טרומי במליאה. לאחר ההצבעה במליאה בשלב זה, ובמידה ומליאת הכנסת אישרה את נחיצות החוק, עוברת הצעת החוק לדיון בשלב הקריאה הראשונה. משלב זה ואילך עוברות הצעות החוק הפרטיות והממשלתיות אותו תהליך: במהלך הקריאה הראשונה מביעים חברי הכנסת את דעתם לגבי ההצעה, מתקיימת הצבעה, האם להעביר את ההצעה לאחת מוועדות הכנסת או להורידה מסדר היום של הכנסת. במידה שהצעה עוברת במליאה היא עוברת כאמור לדיון בועדת כנסת רלוונטית. בוועדה עצמה מתקיים דיון מפורט על הצעת החוק, במהלך דיונים אלה נבחנים ההיבטים השונים של הצעת החוק ובסופו של תהליך ארוך מגבשת הוועדה נוסח הכולל גם הסתייגויות של חברי המיעוט בוועדה. בכנסת מתקיים דיון מפורט על כל אחד מסעיפי החוק וכל אחד מהסעיפים מועמד להצבעה. אם הכנסת מחליטה שלא להחזיר את ההצעה לועדת הכנסת, עוברת המליאה לדיון בשלב הקריאה השלישית בו מתקיימת הצבעה על הנוסח הסופי של החוק.

ב. **להלן שתי דרכי פיקוח של הכנסת על הממשלה**

- 0 הכנסת היא זאת שמאמינה את הממשלה בהצעת אימון והיא יכולה להפילה ברוב קולות חברה בהצבעת אי אימון.
- 0 הכנסת היא זאת שמאשרת את חוק התקציב.
- 0 חברי כנסת יכולים להעלות הצעות לסדר היום של הכנסת, לפנות בשאלות את שרי הממשלה ולהציג סדר יום חלופי לזה של הממשלה.

פתרון שאלה מספר 9

א. חשוב לשמור על עצמאותה של הרשות השופטת מהסיבות הבאות:

- 0 כדי שזו תוכל לפקח על רשויות השלטון האחרות ולרסן
 - 0 כדי להבטיח את קיומו של שלטון החוק במדינה.
 - 0 כדי להגן על זכויות האדם במדינה
- ב. בג"ץ פועל ופעל כל השנים על מנת להגן על זכויות האדם בישראל. בג"ץ עוסק במשפט חוקתי תפקידו העיקרי הוא להגן על האזרח מפני שרירות הלב של הפעולה השלטונית כנגד האזרחים.
- הוא עושה זאת על ידי הוצאת צווים מסוגים שונים, חלק מהצווים האלה הינם תקדימיים במטרה ליצור מעין חקיקה שיפוטית שתכליתה להגביל את השלטון במדינה.

פתרון שאלה מספר 10

א. להלן הגופים המבוקרים על ידי מבקר המדינה:

- 0 משרדי ממשלה.
 - 0 רשויות מקומיות.
 - 0 צה"ל.
 - 0 חברות ממשלתיות
 - 0 המפלגות.
- תחומי הביקורת של המבקר הם: חוקיות הפעולות של משרדי הממשלה, טוהר המידות בפעולות אלו, ניהול תקין, יעילות וחסכון בניהול ענייני המדינה.

ב. שתי דרכים בלתי פורמאליות לפיקוח וביקורת על השלטון וחשיבותן במשטר דמוקרטי:

- 0 מפלגות פוליטיות, קבוצות אינטרס ותנועות פוליטיות ואזרחיות. גופים אלה מתלכדים סביב נושא, רעיון או אינטרס מסוים אותו הם מנסים לקדם על ידי קיום הפגנות, יצירת דעת קהל אוהדת לטובת רעיון כדי להשפיע על המדיניות במדינה. דרך זו חיונית לדמוקרטיה משום שהיא מעודדת את האזרחים למעורבות פוליטית על מנת להשפיע על השלטון במדינה.
- 0 אמצעי תקשורת- אמצעי התקשורת חושפים בפני הציבור מגוון של דעות ועמדות, כמו כן הם מספקים לציבור מידע חשוב אודות החיים במדינה, כולל מידע אודות התנהלות השלטון במדינה במגוון תחומים. חשיבותו של אמצעי פיקוח זה היא בכך שהוא מאפשר לאזרחים לדעת האם השלטון עומד בהתחייבותיו כלפי האזרחים, האם מתרחשים מעשה שחיתות במדינה והאם שלטון החוק מתקיים במדינה.

